

FONETIK STILISTIKA: FONETIK VOSITALARNING USLUBIY FUNKSIYALARI VA NUTQDAGI ESTETIK ROLI

Andijon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Usmonov Farhodjon Faxriddionovich

Andijon davlat pedagogika instituti talabasi

Abduqaxxorov Miraziz Doniyorbek o'g'li,

Hosiljonov Muhammadkarim Husanboy o'g'li

Annotatsiya: Ushbu maqolada fonetik stilistika fanining asosiy nazariy jihatlari, fonetik birliklarning stilistik imkoniyatlari, ularning og'zaki va yozma nutqdagi ifoda vositasi sifatidagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, fonetik vositalarning adabiy matn va ommaviy nutqda qo'llanish xususiyatlari, talaffuzdagi uslubiy farqlar ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar: fonetik stilistika, fonostilistika, uslub, talaffuz, intonatsiya, alliteratsiya, assonans, ekspressivlik.

Annotation:

This article analyzes the main theoretical aspects of phonetic stylistics, the stylistic potential of phonetic units, and their role as expressive means in spoken and written discourse. It also explores the use of phonetic devices in literary texts and public speech, as well as stylistic differences in pronunciation from a scientific perspective.

Keywords: phonetic stylistics, phonostylistics, style, pronunciation, intonation, alliteration, assonance, expressiveness.

Аннотация:

В данной статье рассматриваются основные теоретические аспекты фонетической стилистики, стилистические возможности фонетических единиц и их роль как выразительных средств в устной и письменной речи. Также освещаются особенности использования фонетических средств в

художественных текстах и публичной речи, а также стилистические различия в произношении с научной точки зрения.

Ключевые слова: фонетическая стилистика, фоностилистика, стиль, произношение, интонация, аллитерация, ассонанс, экспрессивность.

Kirish: Stilistika tilshunoslikning muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, u til vositalarining uslubiy funksiyalarini, ularning turli nutqiy va kommunikativ kontekstlardagi qo'llanilish xususiyatlarini o'rganadi. Fonetik stilistika esa tilning fonetik darajasiga xos bo'lgan birliklarning stilistik imkoniyatlarini o'rganish bilan shug'ullanadi. Tilning estetik, ekspressiv va kommunikativ jihatlarini fonetik birliklar orqali tadqiq etish fonostilistik tahlil doirasiga kiradi. Ushbu maqolada aynan shu yo'nalishning asosiy masalalari ko'rib chiqiladi.

Metodologiya: Maqola tahliliy-deskriptiv usul asosida yozilgan bo'lib, fonetik stilistika nazariyasi bo'yicha mavjud adabiy manbalar tahlil qilindi. Fonostilistik vositalarning adabiy matn va og'zaki nutqdagi qo'llanilishiga oid misollar orqali ularning stilistik funksiyalari yoritildi. Shuningdek, kuzatuv va taqqoslash metodlari yordamida talaffuzdagi uslubiy farqlar tahlil qilindi.

Natijalar: Fonetik stilistik vositalar ikki guruhga bo'linadi: muallifga xos va ijrochiga xos fonetik vositalar.

1. **Muallifga xos fonetik vositalar** – bu ritmika, vazn, qofiya, assonans, alliteratsiya kabi vositalar bo'lib, ular asosan yozma nutqda, xususan, poeziyada estetik ohangdorlikni ta'minlaydi. Masalan, alliteratsiya – bir xil undosh tovushlarning takrorlanishi orqali matnga musiqiylik va ritmik uyg'unlik baxsh etadi. Assonans esa bir xil unli tovushlarning uyg'unligi orqali matnga ohangdorlik beradi.

2. **Ijrochiga xos fonetik vositalar** – intonatsiya, pauza, fraza urg'usi, mantiqiy-logik urg'u, emotsional-ekspressiv talaffuz, to'liq va to'liqsiz talaffuzlar. Bu vositalar, asosan, og'zaki nutqda muhim rol o'ynaydi.

To'liq talaffuz rasmiy nutqda, televideniye va auditoriyada keng qo'llanadi, chunki bunda so'zlar to'liq aytiladi va ma'lumot aniq yetkaziladi. Masalan, "daraxt", "kel" kabi so'zlar to'liq talaffuz qilinadi. To'liqsiz talaffuz esa kundalik so'zlashuvda,

norasmiy muhitda ko'proq qo'llanadi. Masalan: "daraxt" → "darax", "bahor" → "bohor", "Abdurahim" → "Abdurayim" kabi variantlar. Bu hodisalar iqtisodiy talaffuz yoki assimilyatsiya natijasida yuzaga keladi va stilistik vosita sifatida tahlil qilinadi.

Muhokama: Fonetik stilistika tilshunoslikda muhim o'rin tutadi. Til vositalarining estetik va ekspressiv imkoniyatlarini fonetik birliklar orqali ochib berish adabiy tahlil va nutq madaniyati uchun zarurdir. Alliteratsiya, assonans va qofiya kabi muallifga xos vositalar poetik matnlarning musiqiyligini ta'minlaydi. Intonatsiya, pauza va urg'u kabi ijrochiga xos vositalar esa og'zaki muloqotda ta'sirchanlikni oshiradi. Ayniqsa, talaffuzdagi stilistik farqlar – to'liq va to'liqsiz talaffuz shakllari – kommunikativ kontekstga qarab nutq ifodasining xarakterini belgilaydi.

Fonetik stilistika nafaqat adabiy tahlil, balki nutq madaniyati, til o'rgatish metodikasi va media tilshunosligi uchun ham muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa: Fonetik stilistika – tilshunoslik va stilistika fanining o'zaro kesishgan sohasi bo'lib, u fonetik birliklarning stilistik funksiyasini o'rganadi. Ushbu maqolada fonetik vositalarning ikki asosiy guruhi, ularning og'zaki va yozma nutqdagi qo'llanishi, stilistik ahamiyati ko'rib chiqildi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, fonetik vositalar nafaqat estetik vosita, balki ma'no va ekspressivlikni oshiruvchi muhim uslubiy omillardir. Ularni o'rganish tilni chuqur anglash, adabiy matnni tahlil qilish va nutq madaniyatini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodirov, A. (2005). Stilistika asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi.
2. Jo'raev, M. (2010). Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent: O'qituvchi.
3. Mamajonov, A. (2008). Nutq madaniyati. Toshkent: Akademnashr.
4. To'xtaxo'jayev, A. (2011). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: Fan nashriyoti.
5. Karimov, H. (2007). Til va uslub. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
6. Rasulov, M. (2015). Uslubshunoslik. Toshkent: Akademnashr.